

L'emprim model dal cuntè da schuldada il 1891 cun moni da lain nair.

Karl Elsener ha inventà il 1890 il cuntè da schuldà svizzer e fundà pli tard ina firma ch'è oz la victorinox ad Ibach.

In cuntè encunter spierts cun l'inscripziun: «Ein Bauer ist der erste Man, der uns den Hunger stillen kann.»

In practic cumpogn – dapi 125 onns

Exposiziun a Sviz davart il cuntè da satg e sia istorgia

DA CLAUDIA CADRUVI / ANR

■ Ozendi datti el en tuttas colurs, perfin en rosa – pitschen ed elegant u gross cun 50 differents guaffens u isegls. Ins chatta el en il satg-chautscha dal mat u en la nobla tastga da la dama. In'exposiziun a Sviz raquinta l'istorgia dal cuntè da militier svizzer. Il 1889 introducescha l'armada svizra in nov schluppet. Per schubregiar il schluppet dovra la schuldada in tirastruvas. Cun il temp reparta il militier era stgatlàs da conservas sco proviant. Perquai èsi cunvegnet da procurar per in isegl cumbinà. Il cunteller Karl Elsener inventa in cuntè plegabel cun nizza, tirastruvas e sibla. Quest simpel cuntè daventa in success mundial, al qual il museum naziunal deditgescha uss in'exposiziun (guarda fanestra) a Sviz.

La mamma Victoria ed «inoxidabel»

Elsener emprenda ses mastergn a Zug, Paris e Tuttlingen. Il 1884 fundescha el

ad Ibach sia firma che daventa pli tard la fabrica da cuntels. En Svizra datti da quel temp mo singuls cuntellers locals e l'armada svizra lascha fabritgar ses cuntels a Solingen en Germania. Ensemen cun auters cuntellers svizzers gartegi ad Elsener d'obtegnair l'incarica per ils cuntels da schuldada. Il 1891 banduna l'emprim cuntè da schuldada il lavuratori ad Ibach. Sis onns pli tard lascha il cunteller registrar uffizialmain il cuntè d'uffiziers.

Dapi il 1921 sa numna la fabrica a Ibach «victorinox». I sa tracta d'ina cumbinaziun da Victoria, la mamma dad Elsener, e dal pled franzos «inoxidabel» che stat per atschal che na fa betg ruina.

Suenter la Segunda guerra mundiala daventa il cuntè d'uffizier enconuscent sin l'entir mund sco «swiss army knife». Il 1977 integrescha il Museum of Modern Art a New York il cuntè d'uffizier svizzer en sia partiziun da design.

Oz lavuran 900 emploiads a la sedia

principala ad Ibach. Carl Elsener maina la firma en la quarta generaziun.

In uffizier surviva cun tirastappun

Ma tge è atgnamain la differenza tranter in cuntè ordinari da schuldà ed in cuntè d'uffizier? «Il cuntè da schuldada aveva pli baud quatter isegls ed il cuntè d'uffizier sis», explitgescha Pia Schubiger, la curatura da l'exposiziun a Sviz. Il cuntè d'uffizier aveva anc in tirastappun ed in avrabutteglas. «Quests utensils na dovra la schuldada betg per survivor», citescha Schubiger ils arguments che l'armada fascheva valair pli baud per la differenza. Per survivor duvrava il schuldà pia be in cuntè cun duas nizzas, in tirastruvas ed ina fibla entant ch'ils uffiziers svizzers dastgavan survivor cun tirastappun.

Ord ils cuntels da militier è sa sviluppà en il decurs dals decenni cuntels per chatschadurs, alpinists, pestgadurs, bikers u golfists cun l'iseglia speziala. In temp è il cuntè cun 50 isegls stà il hit. Quel n'aveva dentant strusch pli plaz en il satg-

chautscha. Da preschent è en moda il cuntè cun il memorystick per computers.

Svilup dal cuntè

L'exposiziun a Sviz dat in sguard sin l'istorgia dal cuntè. Avant 5000 onns han las nizzas da bronz cumenzà a stgatschar las nizzas da crap. Ils monis en adina stads fabritgads da differentas materialias: lain, corn, oss. Decoraziuns d'ivur u da permutt faschevan ord ils cuntels objects custavels u objects per rituals. Mintga cultura enconuscha reglas en connex cun il diever dal cuntè: Vegn il paun taglià en cuschina u sin maisa? Tge cuntè vegn duvrà per in mastergn? Tge stan d'irachia marca in cuntè? L'exposiziun preschenta era cardientschas blauas. Quels datti sa chapescha era tar ils Rumantschs. L'anr ha dà in tshit en la Crestomatia ed en il Dicziunari Rumantsch Grischun (DRG).

Cardientschas blauas en Rumantschia

Gist trais paginas deditgescha il DRG al

cuntè. Suenter las explicaziuns linguisticas chattan ins proverbis e cardientschas blauas. «In cunti gezza l'auto», di in proverb da Vrin. «Un'aguoglia sainza chül ed ün cuntè sainza lamma, sun peniblas iertas», n'è betg mo ina vardad che vala en l'Engiadina. «Quel che snezza il paun, va buc en parvis», fiss in pitschen lign e la schliaziun latiers: il cuntè. Intginas cardientschas blauas: «Cura ch'ins metta cuntials cun il tagliom ensi e cul dies engiu, sche fora quei il cor da Nossadonna.» «Sch'in cunti dat giu da meisa e fetga en il palintschiu, vegn ins gleiti malperina cun enzatgi.» «Cura ch'ins veia dus cuntels an crousch, seigl paragea ena crousch.» Quai munta ch'ins survegn in problem. La Crestomatia preschenta plinavant gieu d'uffants cun cuntels «pitg, petg, cava schnecs», «dar all'era», «il tich tach».

Dapli infurmaziuns davart l'exposiziun en il «Forum der Schweizer Geschichte» chattan ins sut www.landesmuseum.ch.

Exposiziun en ina filiala dal museum naziunal

La sonda passada ha cumenzà en il museum «Forum der Schweizer Geschichte Schwyz» l'exposiziun davart il cuntè da satg. Quel tutga ensemen cun il chaschiel, las uras e la tschigulatta tar ils pli enconuschents products d'export svizzers. Il titel da l'exposiziun è «Das Sackmesser – ein Werkzeug wird Kult». Il museum da Sviz è ina da las sis filialas dal Museum naziunal svizzer e sa chatta datiers dad Ibach. Là è domiciliada la firma victorinox che festivescha ses 125 anniversari e producescha il cuntè da militier.

L'exposiziun cuzza enfin ils 18 d'october ed è mintgamai averta il mardi enfin la dumengia da las 10.00 enfin las 17.00. Scolasts pon retrair il dossier «Das Sackmesser – Ein Werkzeug wird Kult» per l'instrucziun sin il stgalim aut.

Concurrenza da fotografar

En connex cun il giubileum da 125 onns da victorinox vegn organisada ina concurrenza da fotografar cun il motto «Mes cuntè da satg & jau». Ins tschergeta fotografias impressiunantas, persvadas u originalas che mussan la relaziun dal carstgaun cun ses cuntè. Las fo-

En questa filiala dal Museum naziunal a Sviz ha lieu l'exposiziun «Das Sackmesser – Ein Werkzeug wird Kult».

tografias inoltradas vegnan publicitgadas sin www.sackmesserkult.ch. Ils 17 d'october fa la giuria enconuscent las ventg fotografias premiadas.

In cuntè da revolver, enturn 1890.

FOTOS MUSEUM NAZIUNAL SVIZZER

Il «coltello d'amore» – in regal da spusalizi en l'Italia.